

ГЕОГРАФСКЕ ОСНОВЕ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА СТАРОГ ВЛАХА

Др Мила Павловић[†]
Др Драгица Живковић

Извод: Не постоји јединствено научно мишљење о постанку назива и границама регија Стари Влах. Део некадашње Старе Рашке био је колевка пред немањичке и немањичке Србије. Географске и противречне друштвено-економске прилике утицале су на њен привредни развој. Иако има природног потенцијала, нестабилна историјска кретања допринела су да Стари Влах и данас има статус привредно неразвијеног подручја. Природни потенцијали (руде, минералне сировине, хидропотенцијал, шуме и пашњаци) и антропогене творевине остали су недовољно искоришћени због саобраћајне изолованости, сложених друштвеноекономских прилика и емиграције становништва.

Кључне речи: руде, шуме, сточарство, саобраћај, индустрија, туризам

Abstract: It doesn't exist unify scientific opinion about origins of Old Raska regions name and boundaries. A part of quondam Old Raska was a cradle of before Nemanjic kingdom and during the Nemanjic rule in Serbia. Geographical features and contradictory socioeconomic occasions had influences on the Serbians economic development. Although Serbia has natural potentials, unstable historical movements, have contribution that the Old Vlah region even today has status of economical underdeveloped area. Natural potentials like ores, mineral extracts, hydro potential, forests and pastures and anthropogenic features too, are poorly used because traffic isolation, complex socioeconomic circumstances and process of population emigration.

Key words: Ores, forests, cattle breeding, traffic, industry, tourism.

УВОД

Границе и постанак назива регије Стари Влах и данас су проблематичне. Проблематичност је последица честих промена етничких, политичких и административних граница. Овим проблемом бавио се велики број географа, историчара и етнолога. Међутим, ни географска, ни историјска, ни етнологска наука нису дале још увек од-

[†] Рецензију урадио проф. др Раде Давидовић

говор на питање када је постао географски појам Старог Влаха и које је територије обухватао у појединим историјским раздобљима.

Област је добила име Стари Влах тек после доласка Турака. Стари Влах се први пут помиње у Повељи Стефана Немање манастиру Студеници из 1196. године. У Старом Влаху живело је романско становништво (пастири и сточари), које су средњовековни Срби звали Власима. (1; 568-763)

За Стари Влах као некадашњи део Старе Рашке може се рећи да је био колевка пред немањичке државе и немањичке Србије. Истраживачи Старог Влаха сложили су се да ова регија у етничком смислу обухвата област између Ибра на истоку и Дрине на западу, Лима на југу и Ћетиње на северу док му у административно – политичком смислу припадају само крајеви око Сјенице, Нове Вароши, Прибоја, Ивањице и Студенице. Известан број историчара простор Старог Влаха ограничава на долину Увца и Ариљске Моравице. Јован Цвијић на својој карти Србије и Црне Горе Стари Влах ограничио је на следећи начин: ”Од Вишеграда на Дрини, па до Новог Пазара на Рашкој, правца северозапад-југоисток, обухвата токове река Бели и Црни Рзав, затим сливове Ношнице и Моравице, Студенице, Рашке, цео слив Увца и десни слив Лима.” У Цвијићевим границама Старог Влаха била би насеља: Вишеград, Добрун, Мокра Гора, Чајетина, Рудо, Увац, Прибој, Нова Варош, Сјеница, Рашка, Ушће, Ивањица и Ариље. И то би био Стари Влах у ширем смислу. Тодор Радивојевић на својој карти Краљевине Југославије Старим Влахом је означио само крај између Сјенице, Нове Вароши, Ивањице и Рашке. То би била његова ужа територија. Јован Ћ. Марковић сматра да Стари Влах у ужем смислу представља простор између Дрине и Горњег Ибра, око Увца, Лима, Рзава и Моравице, до слива Рашке, односно Студенице. (2; 87)

ФАКТОРИ РАЗВОЈА ПРИВРЕДЕ

Привредни развој Старог Влаха одвијао се и одвија под сталним утицајем географских и друштвено - историјских прилика. Ове две компоненте условиле су да регија на почетку 21. века има статус привредно неразвијеног подручја. Из Немањине повеље види се да је то била област развијене сточарске производње и привреде. И данас у привреди регије преовлађује екстензивно сточарство (сувати Златибора, Пештера и котлине) и шумска привреда. Ове две делатности

дале су печат крају кроз читаво његово постојање. Последњих деценија развиле су се индустрија, саобраћај и туризам. Међутим, позната збивања на овим просторима у последњој деценији 20. века зауставила су позитивна кретања у свим привредним гранама.

Деветнаести век обележен је трговином стоке и сточним производима (вуна, кожа, месо, лој, сува пастрмка, сукно итд.). Дефицитарна роба неопходна овом крају увозила се из Солуна, Пеште, Београда и других градова.

У првим деценијама 20. века у Старом Влаху одвијали су се противречни друштвени процеси који су утицали и на привредна кретања. У Краљевини Југославији ово је био један од најнеразвијенијих њених делова. Заостала привреда и сточарство, недовољно развијена и уситњена трговина и занатство, уз то без икакве индустрије (све до 30-тих година 20. века), била су обележја привреде Старог Влаха у новоформираној држави.

Тек друга половина 20. века донеће Старом Влаху промене у свим сферама живота. Нови процеси посебно ће бити интензивни у сектору привреде, што ће условити низ позитивних кретања и промена. Све ће то још увек бити недовољно да се ова регија извуче из вековне заосталости.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Досадашња геолошка истраживања територије Старог Влаха (зона унутрашњих Динарида) указују да се на овом простору могу очекивати различита лежишта минералних сировина (магнезита, магнетита, олова, цинка и бакра). Лежишта магнезита срећу се на простору златиборског масива и то на више места (у селу Драглице и простор Голог брда). Експлоатисало се око 15 000 t концентрата магнезијума у јамама Голих брда и површинског копа у селу Драглица. Копови су затворени 1991. године, а отворен је нови коп за експлоатацију магнезита у Јабланици, на територији општине Чајетина. Експлоатација руда из сада затворених копова као и из новоотвореног користи се за производни процес "Магнохрома" у Краљеву. Лежишта олова, цинка и бакра утврђена су код Пријепоља у Чудињу. У овом руднику експлоатација гвоздене руде вршена је још у римско доба. Неки трагови указују на постојање сличних рудника у долини Бистрице, у околини Нове Вароши, између Златара и Пријепоља. У близини Ивањице налази се рудник антимона Лиса. Квалитетног

мермера има у Радочелу. У Старом Влаху је и сјенички угљоносни басен. У овом басену лигнитно-мрког угља, до сада утврђене резерве се процењују на око 213 милиона тона. Експлоатација угља обавља се у руднику Штаваљ, јамским путем од 1966. године. До сада расположиви подаци указују да је економска вредност угља у овом басену велика и да представља значајну енергетску базу за развој привреде регије. (3; 12)

Планински крај са бројним токовима стрмих корита, богат је хидроенергијом. Хидроенергетски потенцијал искоришћен је за шест хидроелектрана, чија енергија представља основу нове индустрије, електрификације насеља и барске пруге. У долини Увца је ХЕ ”Кокин Брод” (20 MW), а вода из Радојињског језера користи се ХЕ ”Бистрица” (104 MW). Ту је Увац најближи Лиму, па се вода из Радојињског језера одводи тунелом дугачким 8 km и цевоводом до ХЕ ”Бистрица” уз пад од 376 m. У долини Лима налази се ХЕ ”Потпећ” (51 MW), а код Пријепоља је мања ХЕ ”Сељашница” (3,5 MW). Периферна за регију, али највеће снаге је ХЕ ”Бајина Башта” (440 MW) у долини Дрине. За енергетику ове регије значајна је ХЕ ”Сјеница”. (4;45). На територији Старог Влаха изграђена је прва хидроелектрана у Србији - ХЕ ”Моравица” у Ивањици 1911. године.

Важан природни ресурс и фактор регије представљају ливаде и пашњаци. Удео ливада и пашњака у структури пољопривредних површина је велики у свим општинама, нарочито у општини Сјеница (81,2%), Тутин (79,2%) и Чајетина (87,8%). Динарски досељеници велики део шумског комплекса су искрчили и те површине претворили у пашњаке и ливаде, неопходне за сточарство, од којег се на овом простору у прошлости највише живело. Ливаде и пашњаци обухватају $\frac{3}{4}$ укупне површине. Пештерска општина Сјеница располаже ливадама и пашњацима високих бонитетних класа, који се могу користити три пута годишње. Пештерска висораван вековима је била позната по великој производњи сена на шта указује и име њеног регионалног средишта (сјено - Сјеница).

Шумски фонд Старог Влаха добро је очуван због лоших комуникација. Све планине ове регије су релативно добро пошумљене, чак и местимично прашумским комплексима (на Голији, Тари, Љуте ливаде и Црвене баре). У Старом Влаху шуме обухватају 34,7% територије (240.000 ha). Бујни шумски комплекси су и на Звијезди и Златару.

Природни ресурси, услед недовољних мера валоризације, утицали су на слабу привредну развијеност регије. Статус привредно најнеразвијенијег дела Краљевине Југославије оставио је трага на Старом Влаху и на почетку 21. века. Између два светска рата Стари Влах остао је саобраћајно изолован. Сви путеви су дошли до границе Зетске бановине и ту се завршавали. Без путева, забачен и сиромашан Стари Влах је, без обзира на своја природна богатства у шумама, пашњацима и рекама, остао непривлачан за капитал из других делова државе, а сопствени није имао. То је оставило траг на његову привреду и живот људи до данашњих дана.

ИНДУСТРИЈА

Посматрано са становишта сировинске базе и енергетске основе, индустрија има повољне услове за развој. Значајну сировинску базу чини сточарство и сточарски производи (вуна, кожа, месо и млечни производи) шуме, руде и хидроенергија. И поред тога, ова регија је још увек недовољно развијена. За њен интензивнији привредни развој постоје још два неопходна чиниоца: радна снага и саобраћајна инфраструктура, која у највећој мери испуњавају захтеве индустријског развоја. Барска и Ибарска пруга и асфалтни путеви обезбеђују везе са суседним регијама. Аграрна пренасељеност индустрији обезбеђује неопходну радну снагу.

Процес индустријализације отпочео је тек у другој половини 20. века и то веома скромно. Индустрија са својом сировинском базом и развојним могућностима може да допринесе унапређењу заостале, раније привредно запостављене регије. И поред оријентације према индустрији на овој територији у последњој деценији 20. века, у 58 фабрика било је запослено 47.600 индустријских радника. Највише је објеката текстилне индустрије (12), металопрерађивачке (8) и дрвне (9).

Догађаји у последњој деценији 20. века утицали су на успорен или прекинут процес индустријализације. Процес приватизације, пре оријентација производње у многим индустријским предузећима и стечајни поступци за многе фабрике, условили су смањење броја запослених радника у овој грани привреде. Највише радника било је запослено у индустрији Прибоја (око 8.000). Драстичан пример привредне кризе је ФАП у Прибоју који је почетком 1992. године имао 7.000 запослених, а данас око 1.400. Овај гигант је некада произво-

дио 30-40 возила дневно, а сада је то само месечна производња. У новонасталим условима овом некадашњем привредном гиганту потребно је око 1.000 радника да би се омогућила годишња производња од 1.500 возила. И други индустријски објекти у Старом Влаху суочени су са истим проблемима („Весна” – Сјеница, „Слога – трикотажа” – Нова Варош, „Полиестер” – Прибој и др.) (5;72). Бројке саме за себе говоре о садашњем стању индустрије Старог Влаха.

На ситуацију у области индустријске производње, велики утицај имају улагања у ниско акумулативне гране (текстилна индустрија, индустрија обуће, дрвна ...). Ефекти су само тренутни и зававајући. Без улагања у високо акумулативне гране, нема ни стабилнијег индустријског развоја ове регије. Без обзира, на природну предиспонираност за развој сточарства у регији, индустрија је та која треба да покрене укупан привредни развој и измени привредну структуру Старог Влаха.

ПОЉОПРИВРЕДА

Још у Немањиној повељи, налазе се подаци да је Стари Влах био област развијене сточарске производње и привреде. За разлику од сточарства, земљорадња је слабије развијена. На то су утицали: мало обрадивих површине, висина регије и оштра клима. Климатска обележја условила су да планинска жита сазревају тек крајем августа, а педолошка подлога да су приноси мањи. Ратарска производња, која је заступљена у долинама Лима, Рзава и котлинама, не подмирује потребе локалног становништва. Од повртарских култура, највише се гаји кромпир (Драгачево и обронци Златара и Ивањица) и пасуљ у долини Лима. Долина Голијске Моравице је воћарски рејон (шљиве и јабуке). Околина Ариља специјализовала се у за производњу малина). Под воћњацима у општини Ариље налази се 15,7% пољопривредних површина, а у општини Лучане 16,2%. Околина Бајине Баште позната је по производњи дувана „бајиновац”.

Укупне пољопривредне површине регије износе 356.280 ха. Ливаде и пашњаци захватају површину од 308.017 ха или 73,5% пољопривредних површина. Под ораницама и баштама је 97.883 ха (23,9%), а под воћњацима 20.439 ха (4,3%). Приказана структура пољопривредних површина најбоље указује на могућности развоја земљорадње. Међутим, савременом обрадом земље и применом одговарајућих агротехничких мера могли би се значајно повећати прино-

си. Села Старог Влаха суочена су са озбиљним проблемом –пражњењем сеоског простора, тј. одласком младог и радно способног становништва у градове и појавом старачких домаћинстава.

У овом планинско-сточарском рејону сточарство губи на интензитету. Сточни фонд регије обухватао је 1981. године 458.733 грла оваца, 153.306 говеда и 12.000 коња. У периоду 1981-1991. година сточни фонд је знатно опао. При попису стоке 1991. године у Старом Влаху било је 314.510 оваца, 115.318 говеда и само 6.484 коња. Опада чувено пештерско сточарство тако да је сјеничка општина 1991. године имала 47.455 оваца, а то је мање него у општини Бајина Башта 48.513. У општини Чајетина (чувено златиборско овчарство) гажено је 42.210 оваца, а у општини Ивањица 43.340 и Тутину 40.750 оваца. Општина са највише грла говеда била је Сјеница са 22.016, Ивањица 20.040, Тутин 12.032 и Бајина Башта 12.711.

Забрињавајућа појава је опадање сточног фонда у регији, јер је сточарство синоним овог простора. Овчарство је најразвијенији облик сточарства на Пештеру. У овом крају нема сеоског домаћинства које не узгаја овце. Године 1946. на Пештеру било је 51.476 оваца. Све до 1981. године овчарство је било у сталном успону, када је забележено 104.396 грла оваца. Након тога долази до стагнације у развоју овчарства што је последица заостајања укупног привредног развоја. На основу пописа 1991. године на Пештеру било је само 66.090 оваца, што је 36% мање у односу на претходни период. На Пештеру и говедарство има своје место и традицију. По попису из 1933. године било је 25.147 грла говеда, 1946. године 4.112, 1953. године 43.027, а 1991. године 25.340 грла. Да је ова грана сточарства како на Пештеру, тако и у Старом Влаху у кризи, најбољи доказ су изнети статистички подаци (6; 105-111). На почетку 21. века, о стању у области сточарства, поред бројки много више говоре празне и напуштене пештерске фарме.

Овакве појаве и процесе у сточарству треба схватити веома озбиљно. Неопходно је преузети низ мера (обезбедити сировине за прехрану стоке у зимској половини године, сигуран откуп сточарских производа уз адекватне цене, повољне кредите за развој аграра, итд.), како би се ова делатност и даље развијала јер за то постоје сви неопходни природни услови. Развијена пољопривреда уз индустрију може бити носилац преображаја привредног пејзажа ове регије.

Пољопривреди Старог Влаха неопходно је посветити знатно више пажње у новонасталим економским приликама. Унапређењем

пољопривредне производње у регији, створили би се основни егзистенцијални услови за становништво. На тај начин смањено би се интензитет миграција према индустријским центрима (Чачак, Ужице и Пожега). Побољшањем услова пољопривредне производње, производиле би се значајне количине квалитетне и „здраве” хране (сјенички сир, златарски сир, златарски и ивањички кромпир, Ариљске малине, млеко и месо итд.) које би се успешно могле пласирати на домаћем и страном тржишту.

САОБРАЋАЈ

Стари Влах има повољан саобраћајно-географски положај, јер преко његове територије пролазе значајни саобраћајни правци. Међутим, путна мрежа регије до скоро је била слабо развијена. Планински карактер регије, слаба насељеност, мали градови и недовољно истражена природна богатства утицала су на саобраћајну изолованост. Тек последњих деценија долази до интензивнијег развоја ове привредне гране. Пруга Београд – Бар постала је саобраћајна окосница регије, а уз њу и модернизовани магистрални пут Београд – Подгорица. Периферне су ибарске саобраћајнице (пруга и пут), које асфалтни пут преко Новог Пазара повезују са Јадранском магистралом.

Регионална мрежа путева, значајна по дужини, није у потпуности формирана. Овде се ради о већем броју путева, од којих ниједан није у потпуности формиран, док локална мрежа путева у регији и не постоји, јер свега 7% је савременог коловоза. Путна мрежа не задовољава савремене потребе, а о будућим потребама и захтевима практично се не може ни говорити. Отежавајући фактор изградње и модернизације путне мреже представља брдско-планински терен и недостатак инвестиција.

Од значаја за регију је изградња ауто-пута Београд – Јужни Јадран. Дилема о правцу ове трасе још увек није разрешена. Опредељење за било коју од варијанти није лако, јер избор оптималне варијанте условљен је бројним факторима. Известан број стручњака фаворизује трасу долином Моравице и преко Пештера. Ова варијанта је најповољнија, али предлагачи је нису прилагодили локалним условима и потребама, а непотребно су је и поскупели због вођења трасе по неравном и брдовитом терену.

Овај правац ауто-пута имао би велики развојни значај за регију, јер без добре саобраћајнице долином Моравице, преко Голије, не-

ма ни привредног активирања голијског простора, који је у више планова заузимао приоритетно место, а до сада остао мртво слово на папиру. Са географског становишта повољнија је варијанта ауто-пута преко Тометиног поља, долином Моравице и преко Пештера. На овакав начин градила би се најкраћа, најбржа и најекономичнија саобраћајница. Изградњом овог путног правца омогућио би се бржи привредни развој гравитирајућег подручја, повезивање путне мреже, али и привредни развој читаве регије.

ТУРИЗАМ

У још увек сиромашном и привредно неразвијеном Старом Влаху, туризам је његова шанса а мање стварност. Природне лепоте и реткости, очувана природа и поднебље, споменици из прошлости и боље саобраћајнице, основа су туристичке привреде и перспективе. Златибор и Тара су добро посећене планине. Златар са долином Увца нашао се у првој групи регионалних приоритета развоја туризма и представља део развијене туристичке регије (Тара-Златибор-Златар). Златар са правом заузима овакво место у туристичкој привреди регије, како по туристичким вредностима, тако и по створеној материјалној основи за даљи развој. Најзначајније потенцијале за развој туризма, засноване на природним вредностима и еколошким предностима, има Голија. Њена иницијална језгра су туристичка насеља Голијска Река, Беле Воде и Одвраћеница.

Поред српских средњовековних историјских споменика (Милешево, Студеница, Сопоћани и др.), значајни су други облици културно-историјског наслеђа у регији. Постоје и археолошки локалитети из различитих епоха (од неолита до средњег века), лоцирани око Студенице, Тутина (Смолућа пећина и Напрље).

Туристички значај имају и урбане целине оријенталне архитектуре. Очувана је (али полако нестаје) и традиција старих заната.

У оквиру вредновања природних туристичких потенцијала Старог Влаха неопходно је уврстити бање и мање термоминералне изворе (Новопазарска, Рајчиновића и Прибојска бања). Међутим у туристичкој привреди бање нису нашле своје право место. У значајне природне потенцијале, још увек невалоризоване, сврставају се и пећине (Ушачко-ледени пећински систем, Хаци-Проданова пећина и др.).

Наведени фактори подстичу развој градског, бањског, спелеолошког и сеоског туризма. Сеоски туризам посебно је развијен у селима око Ивањице. Идеја зачета 70-их година 20. века у последњој деценији посустаје. За њено посустајање највећи кривци су познате економске прилике у земљи. У будућности од ове идеје не треба одустати, већ је треба поспешивати и развијати, јер туризам у ивањичким селима (Катићи, Маће и Кушићи) има перспективу.

Хотел “Панорама” на Златару оријентисао се на раднички туризам, док Завод за превенцију, лечење и рехабилитацију “Златар” и санаторијум на Златибору подстичу лечилишни и здравствени туризам. Најпосећенији је Златибор (више од 60.000 туриста годишње), затим следе Тара, Златар, Голија, Сјеница, итд. Висина и пријатно поднебље чине Сјеницу ваздушном бањом (летовалиште и зимско-спортски центар). Сјеница је формирала основу за развој туризма. Само уз добро осмишљен програм интегралног развоја Пештерске висоравни, Сјеница би могла искористити све предности развоја, где би и туризам добио статус важне привредне гране у привредној структури општине. Битан фактор развоја туризма, како на територији Сјенице, тако и на Пештеру је изградња планираног магистралног пута преко Пештера (7).

ЗАКЉУЧАК

Стари Влах је ушао у 21. век као још увек сиромашна и привредно неразвијена, слабо доступна и емиграциона регија са значајним природним потенцијалима. Стари Влах (у СР Југославији) представља контактну регију, којој је историја вековима била наменила улогу раздвајања. На почетку 21. века ова улога се није много изменила. Регија представља и важно транзитно подручје, преко кога пролазе или би требало да прођу инфраструктурни правци од националног значаја. Изградњом савремених саобраћајница омогућила би се, пре свега, интеграција Старог Влаха унутар његових граница, али и интеграција у оквиру југословенског простора (периферност регије у односу на територију Србије). У изнетим чињеницама треба тражити одговор на правце и динамику будућег привредног развоја Старог Влаха. Неопходно је извршити валоризацију природних и створених потенцијала и адекватније искористити све предности будућих савремених комуникација, које су за ову планинску регију изузетно важне.

У наредном периоду, уз консолидовање економских прилика у целој земљи, неопходно је омогућити Старом Влаху да своју вековну заосталост ако не превазиђе, оно ублажи. Капацитети индустрије, потенцијали сточарства и туризма омогућили би солидан привредни развој који би утицао на повећање животног стандарда тиме би се процес емиграције смањило а то је најбитнији фактор за развој ове регије. Само материјална база, тј. сигурна егзистенција зауставиће становништво на овом простору.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Група аутора (1991):** Нововарошки крај кроз историју од неолита до 1941. године, Нова Варош.
2. **Истраживања на терену**
3. **Новаковић Стојан (1912):** Законски споменици српских држава Средњег века, Београд.
4. **Павловић М. (1995):** Прилог историји развоја угљарске привреде и географског размештаја угљених базена Србије, Зборник радова No XLV, Географски факултет, Београд.
5. **Павловић М., Живковић Д. (2001):** Географски фактори развоја привреде у Новој Вароши, Нововарошки крај - антропогеографска проучавања - Научна монографија, Едиција Стара Рашка, књ. III.
6. **Павловић М., Живковић Д. (1998):** Географски аспекти развоја привреде у Прибоју, Становништво Општине Прибој, Географски факултет, Београд.
7. **Ракић Р. (1997):** Сточарство Пештерског краја, Перспективе и проблеми привредног развоја Старе Рашке, Београд.
8. **Статистички годишњак Србије за 1998. (1999):** РЗСС, Београд, 1999.

**GEOGRAPHICAL BASES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE OLD
RASKA REGION**

– Summary–

A part of quondam Old Raska called the Old Vlah, was a cradle of before Nemanjic kingdom and during the Nemanjic rule in Serbia. Even today, boundaries and origin of the name of that region are problematic. This problem was a subject of many scientific analyses - geographical, historical and ethnological. Although according their geographical position the Old Vlah represented contact region, historical facts adjusted a role of separation to the same region.

Besides considerable natural and anthropogenic potentials the Old Vlah region has characteristics of economic underdevelopment area in the 21st century. These region has natural conditions for agriculture developing (especially for cattle and sheep breeding), industry developing and tourism. By well developing traffic infrastructure it will be conditions for economically backwardness exceeding. Preoccupied appearance is extinction of famous Pester sheep breeding. The best indicator about state of that domain is status of empty Pester farms. These problem must have priority in each plans of economic development in the future. Industrial development should be established on the smaller industrial capacities. In the practice is demonstrated that in the conditions of unstable economic circumstance industrial objects like these, have larger chances for survival or they must orientate to some kind of similar production (like in a example of Nova Varos industry).